

כשמדובר בלימודים - הניחו לשיקולי המעמד, הרווח והיוקרה

ליאת ואזן-סיקרון

שלום, אני בת 25. אני רוצה להתחיל ללמוד לתואר כבר השנה. מצד אחד אני לא רוצה לעשות טעות ענקית וללמוד מקצוע שאין בו אפשרות להתקדם

או להרוויח משכורת טובה. מצד אחר, אני גם לא רוצה מקצוע שהשוק מוצף בו. אז מה כראי ללמוד היום? מאות שאלות כאלה בניסוח כזה או אחר מופיעות בפורומים, באתרי אינטרנט לצעירים שמחפשים תחום לימודי וברשתות החברתיות. לכאורה, שאלה מצוינת, נוספת היגיון בריא וראייה מושכלת לעתיד.

אנו, הורים ומחנכים, שמחים על שאלה זו כי היא מהדהדת את הרצון שלנו שילדינו ילמדו מקצוע פרקטי שיאפשר פרנסה הולמת, עצמאות כלכלית וסטטוס חברתי. מגמה זו עולה בקנה אחד עם גישתם של קובעי מדיניות חינוכית שהולכים שבי אחר האתוס של צמיחה כלכלית ומקדמים החלטות שנועדו להצמיח דורות של אנשי טכנולוגיה והנדסה. ניווכח בכך אם נבחן את היעד של שר החינוך הנוכחי להכפיל את מספר התלמידים הלומדים לחמש יחידות במתמטיקה, וכך להגדיל את מספר המהנדסים והמתמטיקאים ולתרום להתפתחות הטכנולוגיה, המדע והתעשייה.

מבלי לגרוע מחשיבותה של צמיחה כלכלית, אחת ההשפעות הבלתי נמנעות של חשיבה זו, שמעלה את

קרנם של לימודים ריאליים (תרתי משמע) מיומנויות פרקטיות, היא זילות של תחומי הרווח והאמנויות. אלה נדחקים לשולי הלמידה כמעט בכל מדינה בעולם. הם נתפסים כלא חיוניים, כמותרות במקרה הטוב וכבזבז זמן במקרה הרע. בשנים האחרונות חלה ירידה ניכרת במספר הנרשמים ללימודי מדעי הרווח באוניברסיטה. נתונים של המועצה להשכלה גבוהה לשנת תשע"ו מראים כי מספר הסטודנטים לתואר ראשון במדעי הרווח בכל המוסדות להשכלה גבוהה עמד על כ־18 אלף מתוך כ־235 אלף סטודנטים לתואר ראשון בכלל המוסדות להשכלה גבוהה.

אבל מהי משמעות התופעה? האם באמת נורא כל כך אם מקצועות שאין להם ביקוש

ייעלמו ממפת המחקר והלמידה? מרתה נוסבאום, מהפילוסופים הנודעים של ימינו, סבורה כי מדובר בלא פחות ממשבר "עצום בהיקפו, בעל משמעות עולמית המורה ומשמעויות הרות גורל". כך אמרה ביום עיון באוניברסיטה העברית בירושלים ביוני האחרון לכבוד תרגום ספרה "לא למטרות רווח: מדוע הדמוקרטיה זקוקה

רווח, ובעיקר לטווח הקצר, ולכן הן מדגישות רכישת מיומנויות מעשיות על פני ידע והשכלה. הפגיעה מתבטאת לא רק במדעי הרווח. בפועל יש הערכה מוגזמת למדע יישומי ולחינוך טכני על פני ידע לשם ידע. נוסבאום פתחה את הרצאתה בשני ציטוטים. הראשון של רבינדרנת טאגור, משורר והוגה הודי, שחזה עוד ב־1917 את

אל תשאלו למי צלצלו הפעמונים. תקראו את הטקסט

לימודי הרווח מצויים כיום בשפל המדרגה בכל מדינות העולם. זוהי מגמה מסוכנת מאין כמותה, אומרת מרתה נוסבאום, מחשובי הפילוסופים בארצות הברית. הדמוקרטיה והאחוה בעולם נתונות בסכנה מוחשית בגין נטישתנו את מדעי הרווח, הספרות, ההיסטוריה והפילוסופיה

למדעי הרווח.¹ לטענתה, לעומת משברים כלכליים, המניעים פוליטיקאים לעבוד בעילות ובקדחתנות למציאת פתרון, "המשבר הנוכחי הוא משבר עולמי בחינוך ואיש אינו עובד קשה כל כך כדי למצוא לו פתרון, אף על פי שהוא בעייתי והרסני הרבה יותר לממשלות".

נוסבאום היא פרופסור למשפט ולאתיקה באוניברסיטת שיקגו ומחזיקה בכארבעים תוארי דוקטור לשם כבוד מאוניברסיטאות בצפון אמריקה, אירופה ואסיה. בהרצאתה היא ציינה כי ממשלות מכוונות להשגת

1 בתרגום שירן בק, מכון מופ"ת והקיבוץ המאוחד, 2017.

מרתה נוסבאום: ידע אינו ערובה להתנהגות טובה, אבל בורות היא ערובה ודאית להתנהגות רעה צילום: רוברט טולקין

ללימודי הרווח והאמנויות ורואה בהם כלי מרכזי לחינוך דמוקרטי. זו קביעה שטעונה הסבר והנמקה. מה בין קריאת רומנים לבין מחויבות דמוקרטית? לכאורה, לימודי ספרות והיסטוריה הם רק עיון בטקסטים ופילוסופיה היא הידיעות ברומן של עולם על סוגיות המנתקות מחיי המעשה. למעשה מדובר במקצועות המקנים מיומנויות חיוניות לילדים, בני נוער וצעירים. "אם מדינה רוצה שאנשיה יהיו רגישים לזולת,

שיזהו מתי רגשותיו של האחר נפגעים ומתי מופרות זכויותיו של האחר; אם רוצים אנשים שיודעים להקשיב וגם רוצים להקשיב ולהבין, שמדברים זה עם זה מתוך התכוונות וניחנים ביכולת הכלה של זרים, מודרים וסובלים באשר הם, זה יקרה רק דרך הודהות שמשלבת קוגניציה ורגש. שום תחום לימודי מלבד מדעי הרווח אינו יכול לחולל זאת". והנה, אף שחשיבותם של מקצועות אלה לחיים חברתיים ולא רק לחיי הרגש

ברורה מאליו, הם הולכים ונזנחים מתוכניות לימוד, שכן הללו מקדשות מבחנים משויים וכמותיים, מעורדות לימוד למטרת הישג גרידא (במבחן) ומקשות על פיתוח השיבה יצירתית, אמפתית וביקורתית. כדי להמחיש את חשיבותם של לימודי הרווח, תיארה נוסבאום מיומנויות שונות הנרכשות באמצעותם – ביקורתיות, למשל. זו צריכה להירכש כבר בגיל הרך. היא הביעה ביקורת כלפי הפסיכיות המאפיינת תהליך

תואר שני בשכטר ערכי | משמעותי | איכותי

מורים ואנשי חינוך, בואו להתקדם לתואר שני משמעותי המותאם בדיוק לכם

מכון שכטר מציע לכם תואר שני בהתאמה אישית, במהלכו תקבלו כלים לחיים המקצועיים והחברתיים ותעברו חוויה של מסע אישי ורוחני משמעותי.

לרשותכם מגוון התמחויות ותכניות לימודים המותאמות למורים:

- תרבות יהודית-ישראלית (כולל הרחבת הסמכה)
- תולדות עם ישראל
- האמנויות ביהדות (אפשרות לשילוב לימודים מעשיים)
- יהדות זמננו
- רוחניות, יהדות וחינוך
- מקרא
- מרפא (תכנית להכשרה בליווי רוחני)
- חינוך יהודי
- לימודי משפחה וקהילה
- לימודי ירושלים וארץ ישראל
- ועוד

יום פתוח
17.10
18:00-12:00

- ◀ תואר שני ביום אחד בשבוע למשך שנתיים
- ◀ התואר מוכר על ידי המועצה להשכלה גבוהה
- ◀ התכנית מוכרת לגמול השתלמות
- ◀ אפשרות להחזר שכר לימוד מלא*

* כולל החזר שכ"ל ממשרד החינוך, לזכאים והנחות נוספות, בכפוף לתקנון

לתיאום פגישת ייעוץ:

0747-800-700 | **מכון שכטר למדעי היהדות** | **www.schechter.ac.il**
אברהם גרנות 4, ירושלים | **info@schechter.ac.il**

זהו תהליך הכרחי בחינוך דמוקרטי מסיבה נוספת: הוא מעורר סימפטיה כלפי האחר. היכולת לראות את האדם במלאותו האנושית השווה לי איננה תהליך אינטואיטיבי, כלומר זה לא יקרה מאליו. להפך: מחקרים רבים מוכיחים כי אנשים נורמטיביים מוכנים לאמץ את התנהגות משפילה כלפי וולתם אם הם מוצאים את עצמם בתפקידי שליטה, קל וחומר אם הם מאמינים שהאחרים נחותים מהם. ניטוי הכלא המפורסם של פיליפ זימברדו באוניברסיטת סטנפורד, שבו חילק סטודנטים לתפקידי סוהרים ואסירים ככלא דמיוני, הוא הידוע שבניסויים אלה אך אינו היחיד. באותו ניסוי שינו כידוע ה"סוהרים" את התנהגותם ולא היסטו להשתמש בכוחם כדי להשפיל את ה"אסירים" (חבריהם לספסל הלימודים), ואילו ה"אסירים" נהיו סבילים ומדוכאים. דוגמה מצמררת נוספת, ידועה קצת פחות, קשורה לניסוי שנערך בקרב תלמידי בית ספר. המורה הודיעה שילדים כחולי עיניים נעלים ביחס לילדים כהי עיניים. לאחר זמן מה היא הודיעה שנפלה טעות ולמעשה ילדים כהי עיניים הם הנעלים. הניסוי הראה איך היחס כלפי הקבוצה הנחותה לכאורה התהפך מיד. סוגיה זו עולה בזירות שונות בחיי היומיום. גישה שוויונית אינה מובנת מאליה או אינטואיטיבית.

כיום ניצבות המדינות המבוססות לפני אתגרים חברתיים קשים ביותר, למשל בסוגיית ההגירה או הגזענות ברשתות החברתיות. אנשים מתנהגים נורא בחסות האנונימיות בהיעדר נוכחות של קול ביקורתי וגם בהיעדר הצורך לתת את הדיון. לכן טיפוח

ודאית להתנהגות רעה, היא קובעת. יש צורך בלימוד מידע בסיסי על תרות בעולם, דווקא מפני שזהו התחום העיקרי שבו אנשים נוטים לגבש סטריאוטיפים משפילים על האחר. לכן חשוב שמגיל צעיר ילדים ילמדו על הברלים בין אנשים ויכירו את המיעוט (אם מדובר בתלמיד המשתייך לאוכלוסיית הרוב) ואת הרוב (אם מדובר בתלמיד המשתייך למיעוט). היא מדגישה את הצורך לחשוף ילדים למורכבותם הרבה של מצבים אנושיים,

לימודי סטנדרטי, שבו התלמיד מקשיב למורה ומשנן חומר. לטענתה גישה צייתנית זו חייבת לפנות מקום למעורבות מעשית של תלמידים, שתעורר פעלתנות, ביקורתיות וסקרנות. היא אינה רואה, אגב, בקריאת רומן מעולה למידה פסיבית מפני שצילילה לעולם אחר מפעילה דמיון, רגשות עזים, טולידיריות ותחושות הודהות.

נוסבאום טוענת שיש לקדם תרבות של דיון וויכוח, ואפשר לעשות זאת דרך לימודי

"אנשים יהפכו למכונות מועילות במקום (מה שקיוונו שיהיו): אנשים ואזרחים המסוגלים לחשוב בכוחות עצמם, לבקר את המסורת ולהרגיש אמפתיה לסבלו של הזולת ולהישגיו"

חשיפה שאי אפשר להפנים דרך נתונים ועובדות אלא דרך סיפור, דרך סיפורים שונים. אלה יקנו לתלמידים "שיעור חשוב בצניעות תרבותית".

נוסבאום מדגישה את חשיבות הדמיון וטיפוח הדמיון ליכולת האמפתית של האדם, שהיא תנאי לפעילות מוסרית. לכן לא מדובר בעידוד למידה של פנטזיות גרידא (אף שאין בהן שום רע), אלא בדמיון אמפתי, כלומר היכולת לראות בעיני רוחנו אדם אחר על

רוח ופילוסופיה. היא מדגישה במיוחד את הוויכוח הסוקרטי, שנראה לה דגם מופתי לחינוך. "סוקרטס דימה דמוקרטיה לסוס נרפה שצריך לעקוץ באמצעות דיון וויכוח כדי שיוכל לעשות את עבודתו נאמנה. הדמוקרטיה זקוקה לאנשים שיכולים לחשוב בעצמם במקום אנשים שרק מציינים לסמכות". הוויכוח הסוקרטי מאפשר דיאלוג באמצעות התבוננות ושאלת שאלות. התשובות הניתנות עליהן, אם הן כנות, מאפשרות להפריך או לאשש טענה. זהו דפוס שמוזמן חשיבה נטולת אגו. המשתתף מונחה חקירה ולא מונחה 'דימוי עצמי'. במצב עניינים כזה יהיה המשתתף פתוח לביקורת ולא מאוים מפניה. כך נימנע מהדפוס המתנצח והמריר שמאפיין ויכוחים רעיוניים רבים. כך יהיה גם במתכונת של דיבייט, שהולכת ונעשית אופנתית. דפוס הידיינות זה, אם יוטמע, יחזק מיומנות אישית, חברתית ודמוקרטית. הוא ישרת דיון והשיבה ביקורתית גם בתחומים רבים אחרים. מיומנות נוספת שמקנים לימודי הרוח ובעיקר לימודי ההיסטוריה והדתות היא היכולת לבחון את עצמנו כאזרחי העולם. אנו חיים בכפר גלובלי, וההשפעות של פעולות פוליטיות וצרכניות יומיומיות משפיעות על כלל העולם. לכן מייחסת נוסבאום חשיבות רבה ללימודי היסטוריה בהקשר עולמי ולא רק מקומי ופרטיקולרי. היכולת הזו חשובה ביותר לאדם דמוקרטי. "ידע אינו ערובה להתנהגות טובה, אבל כוונת היא ערובה

זהו דפוס שמזמין חשיבה נטולת אגו. במצב עניינים כזה יהיה המשתתף פתוח לביקורת ולא מאוים מפניה. כך נימנע מהדפוס המתנצח והמריר שמאפיין ויכוחים רעיוניים רבים

אהדה הוא מרכיב מרכזי ברעיון המודרני של חינוך דמוקרטי.

נוסבאום עצמה מעידה שיש לקרוא את ספרה כמניפסט וקריאה לפעולה, ולא כמחקר אמפירי. החשיבות שהיא מקנה ללימודי הרוח בתוכניות החינוך קשורה קשר עמוק לטבע האנושי. הנה, נתתי לפניך את הטוב ואת הרע, ובחרת בטוב.

שונות, תנאי חייו הייחודיים, מצוקותיו ושאיפותיו וגם היכולת לחוש כלפיו חמלה והזדהות. הספרות מאפשרת זאת דרך זוויות ראייה שונות. לדידה, הכנסה של רומנים וכן ספרות של קבוצות מיעוט לתוכניות הלימודים תאפשר לנו לבחון נקודות מבט לא נראות או "שקופות" ולחשוף את תחומי העיוורון שלנו בנוגע לקבוצות ולתרבויות שאיננו רואים.